

Cmentarz ewangelicki w Subkowach

Badania z 1994 roku wykazały, że na terytorium Polski znajduje się 8000 cmentarzy ewangelickich, w tym 7500 luterańskich (ewangelicko-augsburskich) i 500 kalwińskich (ewangelicko-reformowanych). Tylko nieliczne były zadbane i otoczone opieką. Wiele z nich zniknęło bezpowrotnie. Nie chcemy, by to samo stało się w Subkowach.

Cmentarz ewangelicki na tle wydarzeń historycznych

Od 1282 roku do I rozbioru Rzeczypospolitej Subkowy należały do biskupów włocławskich. Miało to ogromny wpływ na przekrój narodowościowy mieszkańców ziem biskupich i ich wyraźny polski charakter. Najlepiej ujął to ks. Stanisław Kujot: (...) *gdy w pobliżu Subków starostowie gniewscy osiedlali gospodarzów innej wiary i narodowości na glebie żyznej i donośnej, biskupi może nieraz z własną stratą przy osadzaniu majątków starych zasad i dawnych ludzi się trzymali. Tak ich zastała konfiskata.* Po wydanych przez króla pruskiego 1 i 2 listopada 1772 roku dokumentów konfiskacyjnych wszystkie majątki kościelne przekazano pod zarząd urzędników państwowych.

Zmiany dotyczące przynależności państwowej pokrywały się ze zmianami wyznaniowymi. Na te tereny zaczęli przybywać ewangelicy. Być może właśnie w tym okresie należy szukać początków cmentarza ewangelickiego w Subkowach.

Panowanie pruskie nie wpłynęło znacząco na strukturę wyznaniową tego regionu. Jednak nowi mieszkańcy wpisali się znacząco w historię. Pojawili się m.in. wielcy posiadacze ziemscy i dzierżawcy, którzy byli nowego wyznania. Przykładem może być Samuel Heine, który od 1820 roku był zarządcą domeny królewskiej w Subkowach i pionierem nowoczesnego rolnictwa. Ciekawostką jest fakt, że założył i utrzymywał szkołę w Czarlinie. Nauczyciel musiał być wyznania ewangelickiego i znać język polski.

Niestety karty historii mają również ciemne odcienie, które dotyczą germanizacji

i wyraźnego podziału narodowościowego i częściowo religijnego Polacy - Niemcy, który nasilił się na terenach Pomorza Gdańskiego po Wiośnie Ludów. Apogeum tego podziału będzie miało miejsce w czasie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej.

Nawiązując do wpływów niemieckich na tych ziemiach trzeba nadmienić, że obecny chodnik przy cmentarzu został wykonany z kostki brukowej pochodzącej z tzw. Berlinki, która była budowana m.in. przez więźniów i jeńców wojennych.

Mimo zmian politycznych przez wiele dziesięcioleci ewangelicy i katolicy mieszkali obok siebie jak brat z bratem. Sytuacja narodowościowo - wyznaniowa zmieniła się ostatecznie po 1945 roku. Ostatni pogrzeb na cmentarzu odbył się prawdopodobnie w latach 50-tych XX wieku. Została wówczas pochowana osoba z Wielkiej Słońcy.

Relacje katolicko - ewangelickie w liczbach

- Wykaz ilości uczniów subkowskiej szkoły:

1834 rok - 78 dzieci katolickich, 8 dzieci ewangelickich

1904 rok - 211 dzieci katolickich, 19 dzieci ewangelickich

- Wykaz mieszkańców parafii subkowskiej z 1928 roku:

4352 Polaków - katolików

15 Niemców - katolików

Wybrane typowe elementy cmentarza ewangelickiego:

- prosty układ przestrzenny;
- skromność i prostota form upamiętniania jako symbol równości wszystkich zmarłych wobec Boga i śmierci;
- położenie wykorzystujące walory krajobrazu;
- spośród motywów pojawiających się sztuce sepulkralnej, poza krzyżami, szczególnie charakterystyczne są stele w

formie ściętego pnia drzewa, z którego
wyrastają młode listki, co ma nawiązywać do zmartwychwstania.

120 Niemców - ewangelików